

Европейски съвет

Брюксел, 11 декември 2020 г.
(OR. en)

EUCO 22/20

CO EUR 17
CONCL 8

БЕЛЕЖКА

От:	Генералния секретариат на Съвета
До:	Делегациите
Относно:	Заседание на Европейския съвет (10 и 11 декември 2020 г.) — Заключение

Приложено се изпращат на делегациите заключенията, приети от Европейския съвет на посоченото по-горе заседание.

Европейският съвет отдаде почит на бившия френски президент Валери Жискар д'Естен, който почина на 2 декември 2020 г. Той беше движеща сила в основата на европейския проект и изигра ключова роля за създаването на Европейския съвет.

I. МФР/NEXT GENERATION EU

1. Европейският съвет припомня, че Европейският съюз, неговите държави членки и институции са се ангажирали да утвърждават и зачитат ценностите, на които се основава Съюзът, включително принципите на правовата държава, установени в Договорите. Той припомня също, че в член 7 от ДЕС се предвижда процедура за предприемане на действия при нарушения на ценностите на Съюза, посочени в член 2 от ДЕС.
2. За да се намери взаимноприемливо решение и да се отговори на опасенията, изразени по отношение на проекта за регламент относно общ режим на обвързаност с условия за защита на бюджета на Съюза, и по-специално по отношение на начина, по който ще се прилага този регламент, Европейският съвет подчертава, че регламентът ще се прилага при пълно зачитане на член 4, параграф 2 от ДЕС, и по-конкретно на националната идентичност на държавите членки, присъща на техните основни политически и конституционни структури, на принципа на предоставената компетентност, както и на принципите на обективност, недискриминация и равно третиране на държавите членки.

Европейският съвет изразява съгласие във връзка със следното:

- а) Целта на регламента относно общ режим на обвързаност с условия за защита на бюджета на Съюза е да защити бюджета на Съюза, включително Next Generation EU, доброто му финансово управление и финансовите интереси на Съюза. Бюджетът на Съюза, включително Next Generation EU, трябва да бъдат защитени срещу всякакви измами, корупция и конфликт на интереси.
- б) Прилагането на механизма за обвързаност с условия съгласно регламента ще бъде обективно, справедливо, безпристрастно и основано на факти при осигуряване на законосъобразна процедура, недискриминация и равно третиране на държавите членки.

- в) За да се гарантира зачитането на тези принципи, Комисията възнамерява да разработи и приеме насоки относно начина, по който ще прилага регламента, включително методика, по която ще прави оценка. Тези насоки ще бъдат разработени в тесни консултации с държавите членки. В случай че бъде предявен иск за отмяна на регламента, насоките ще бъдат финализирани след решението на Съда на Европейския съюз, за да се включат всички съществени елементи, произтичащи от подобно решение. Председателят на Комисията ще предоставя пълна информация на Европейския съвет. До финализирането на тези насоки Комисията няма да предлага мерки съгласно регламента.
- г) При прилагането на механизма ще се отчита неговият субсидиарен характер. Мерки съгласно механизма ще се разглеждат единствено когато други процедури, предвидени в правото на Съюза, включително съгласно Регламента за общоприложимите разпоредби, Финансовия регламент или производството за установяване на нарушение съгласно Договора, не позволяват да се осигури по-ефективна защита на бюджета на Съюза.
- д) Мерките съгласно механизма ще трябва да бъдат пропорционални на въздействието, което нарушенията на принципите на правовата държава оказват върху доброто финансово управление на бюджета на Съюза или върху финансовите интереси на Съюза, като причинно-следствената връзка между тези нарушения и отрицателните последици за финансовите интереси на Съюза ще трябва да бъде достатъчно директна и да бъде надлежно установена. Сама по себе си констатацията, че е било извършено нарушение на принципите на правовата държава, не е достатъчна за задействането на механизма.
- е) Предвидените в регламента фактори, водещи до задействане на механизма, трябва да се тълкуват и прилагат като изчерпателен списък от хомогенни елементи и да не бъдат отворени за фактори или събития от различно естество. Регламентът не се отнася до широко разпространено незачитане.
- ж) Всяко официално откриване на процедура ще бъде предшествано от задълбочен диалог със засегнатата държава членка, за да ѝ се предостави възможност да коригира положението.

- з) Комисията ще носи пълната отговорност за извършването на автономна оценка дали са налице условията за приемане на мерки, независимо дали се базира на собствена информация или на такава от трети страни. Тя ще носи пълната отговорност за точността и релевантността на информацията и констатациите, на които основава оценката си. Когато такава информация или констатации, независимо от техния произход, се използват за целите на регламента, Комисията ще гарантира, че тяхната релевантност и използване ще се определят изключително в светлината на целта на регламента да защитава финансовите интереси на Съюза.
 - и) Мерките, приети съгласно механизма, ще се преразглеждат своевременно по инициатива на засегнатата държава членка или на Комисията най-късно една година след приемането им от Съвета. В случай че Комисията реши да не представя предложение за отмяна на мерките, тя ще изложи мотивите за решението си и ще ги съобщи на заседание на Съвета.
 - й) В случай че засегнатата държава членка представи искане, както е посочено в съображение 26 от регламента, председателят на Европейския съвет ще включи тази точка в дневния ред на Европейския съвет. Европейският съвет ще се стреми да формулира обща позиция по въпроса.
 - к) Регламентът беше договорен като неразделна част от новия бюджетен цикъл и поради това ще се прилага от 1 януари 2021 г., а мерките ще се прилагат само по отношение на бюджетните задължения, започващи по новата многогодишна финансова рамка, включително Next Generation EU.
3. Европейският съвет приветства намерението на Комисията да приеме декларация, която да бъде включена в протокола от заседанието на Съвета, на което се взема решението за регламента, в която да заяви ангажимента си да прилага посочените в точка 2 по-горе елементи, които попадат в обхвата на нейните отговорности, при прилагането на регламента.

4. Европейският съвет приема, че елементите в точки 1 – 3 по-горе представляват подходящ и траен отговор на изразените опасения, без да се засягат правата на държавите членки съгласно член 263 от ДФЕС. В този контекст Европейският съвет приканва Европейския парламент и Съвета незабавно да предприемат необходимите стъпки за приемането на целия пакет от съответни инструменти, включително регламента за многогодишната финансова рамка и решението за собствените ресурси. Държавите членки ще направят всичко възможно, за да одобрят решението за собствените ресурси в съответствие с конституционните си изисквания с оглед на бързото му влизане в сила.

II. COVID-19

5. Европейският съвет приветства неотдашните положителни известия за разработването на ефективни ваксини срещу COVID-19 и сключването от Комисията на предварителни споразумения за закупуването им.
6. Пристигането на ваксините обаче не означава, че пандемията е приключила. Епидемичната обстановка в Европа продължава да буди тревога, макар значителните усилия, полагани от всички, да започват да дават резултати. Ето защо трябва да продължим усилията си за противодействие на разпространението на вируса с цел да бъдат предотвратени по-нататъшни вълни на заразяване.
7. Европейският съвет приветства координирането на усилията на равнище ЕС до момента и се ангажира с укрепването на тази координация, по-специално при подготовката за постепенно премахване на ограниченията и завръщане към нормално пътуване, включително с цел трансграничен туризъм, когато здравната обстановка позволи. Той изразява съгласие относно необходимостта да бъде засилен обменът на опит и на планове за бъдещето. Въз основа на извършената през последните седмици работа той приканва Комисията да представи предложение за препоръка на Съвета относно обща рамка за бързи антигенни тестове и за взаимното признаване на резултатите от тестовете. Следва също така да се разработи координиран подход към сертификатите за ваксинация.

8. Европейският съвет подчертава значението на подготовката за навременното внедряване и разпространяване на ваксините, включително на изготвянето на национални стратегии за ваксиниране, за да се гарантира своевременното им и координирано предоставяне на хората в ЕС. Важно е да се представи ясна фактологична информация за ваксините и да се противодейства на дезинформацията.
9. Ваксинирането следва да се третира като всеобщо обществено благо. ЕС ще продължи усилията си, за да допринесе за международните действия в отговор на пандемията, включително чрез механизма COVAX за гарантиране на съобразен с финансовите възможности и справедлив достъп до ваксини за всички.
10. Европейският съвет изтъква, че е необходимо работата за повишаване на устойчивостта в областта на здравеопазването да продължи, включително чрез придвижване на предложенията за здравен съюз и пълноценно използване на потенциала на здравните данни в Европа.
11. С оглед на по-доброто предвиждане и управление на потенциални бъдещи пандемии, като се вземат предвид текущите оценки, включително на Международните здравни правила, ЕС ще насърчава способи за засилване на международното сътрудничество, в т.ч. чрез евентуален международен договор за пандемии в рамките на Световната здравна организация, която е в центъра на международното сътрудничество по въпросите на здравеопазването.

III. ИЗМЕНЕНИЕ НА КЛИМАТА

12. За да постигне целта за неутрален по отношение на климата ЕС до 2050 г. в съответствие с целите на Парижкото споразумение, ЕС трябва да повиши амбицията си за следващото десетилетие, както и да актуализира своята рамка за политиките в областта на климата и енергетиката. За тази цел Европейският съвет утвърждава като обвързваща цел за ЕС постигането на нетно намаление на равнището на Съюза на емисиите на парникови газове до 2030 г. с най-малко 55% спрямо равнищата от 1990 г. Той призовава съзаконодателите да отразят тази нова цел в предложението за европейски законодателен акт в областта на климата, който да приемат бързо.

13. Ще повишим амбициите си в областта на климата по такъв начин, че да се стимулира устойчивият икономически растеж, да се създадат работни места, да се донесат ползи за гражданите на ЕС, свързани със здравето и околната среда, и да се допринесе за дългосрочната конкурентоспособност в световен план на икономиката на ЕС чрез насърчаване на иновациите в зелени технологии.
14. Целта ще бъде постигната от ЕС колективно по възможно най-ефективния от гледна точка на разходите начин. Всички държави членки ще участват в това усилие, като се отчитат съображенията за справедливост и солидарност, като не се пренебрегва никой. Новата цел за 2030 г. трябва да бъде постигната по такъв начин, че да се запази конкурентоспособността на ЕС и да се вземат предвид различните изходни позиции и конкретните национални особености, както и потенциала за намаляване на емисиите, включително тези на островните държавите членки и на островите, а също и положените усилия. Европейският съвет отчита необходимостта да се гарантират междусистемните връзки, сигурността на енергийните доставки за всички държави членки, енергията на достъпни цени за домакинствата и дружествата, и да се зачита правото на държавите членки да вземат решения относно своя енергиен микс и да избират най-подходящите технологии, за да постигнат колективно целта за 2030 г. в областта на климата, включително преходни технологии като например газ.
15. Необходимо е мобилизирането на публични финанси и частен капитал, за да се посрещнат значителните нужди от инвестиции, произтичащи от тези по-амбициозни цели. Икономическите мерки в отговор на кризата, предизвикана от коронавируса, предоставят възможност да се ускорят устойчивата трансформация и модернизирани на нашите икономики и да се придобие конкурентно предимство. Пакетът МФР/Next Generation EU, включително механизмът за справедлив преход, трябва да се използват оптимално, за да бъдат постигнати амбициите ни в областта на климата. Съгласно договореното през юли 2020 г. действията в областта на климата ще бъдат включени в политиките и програмите, финансирани по линия на МФР и Next Generation EU. Общата цел за заделяне на най-малко 30% за климата ще се прилага за общия размер на разходите по МФР и Next Generation EU и ще бъде отразена в подходящи цели в секторното законодателство.

16. ЕС следва да насърчава разработването на общи световни стандарти за зелено финансиране. Европейският съвет приканва Комисията да представи законодателно предложение за стандарт на ЕС за „зелени“ облигации най-късно до юни 2021 г. Той приветства също така пътната карта на групата на ЕИБ за банка за климата за 2021–2025 г., която ще допринесе за изпълнение на ангажимента на групата на ЕИБ да осигури подкрепа в размер на 1 трилион евро за инвестиции в областта на климата и околната среда до 2030 г.
17. Европейският съвет приканва Комисията да направи оценка на начините, по които всички икономически сектори могат да допринесат оптимално за постигането на целта за 2030 г., и да представи необходимите предложения, придружени от задълбочен анализ на екологичното, икономическото и социалното въздействие на равнище държава членка, като се вземат предвид националните планове в областта на енергетиката и климата и като се преразгледат съществуващите възможности за гъвкавост. Като взема предвид изложените в точка 14 принципи, Комисията се приканва да обърне внимание по-специално на следното:
 - проучване на начините за укрепване на системата за търговия с емисии (СТЕ), по-специално политиките за ценообразуване на въглеродните емисии, като се запази нейният интегритет и се вземе под внимание необходимостта от преодоляване на проблемите с разпределението и енергийната бедност.
 - предлагане на мерки, които позволяват на енергоемките промишлени отрасли да разработват и внедряват иновационни неутрални по отношение на климата технологии, запазвайки същевременно своята промишлена конкурентоспособност;
 - предлагане на механизъм за въглеродна корекция по границите, за да се гарантира екологосъобразността на политиките на ЕС и да се избегне изместването на въглеродни емисии по съвместим със СТО начин;
 - преодоляване на опасенията, изразени във връзка с разпределянето на усилията, справедливостта и ефективността от гледна точка на разходите, горското стопанство и земеползването и повишаващите се емисии, както и намаляването на поглътителите в тези сектори, в резултат на неблагоприятното въздействие на изменението на климата.
18. Проблемът с дисбалансите за бенефициерите на Модернизационния фонд, изразяващ се в това, че не се получават приходи, еквивалентни на разходите, платени от инсталациите по СТЕ в тези държави членки, ще бъде разгледан като част от предстоящото законодателство.

19. Европейският съвет ще се върне към въпроса и своевременно ще приеме допълнителни насоки, преди Комисията да представи предложенията си. Бъдещето на Регламента за разпределяне на усилията ще бъде разгледано по този повод.
20. Национално определеният принос на ЕС ще бъде актуализиран в съответствие с новата обвързваща цел и ще бъде представен на секретариата на РКООНИК до края на годината. В периода преди провеждането на COP 26 Европейският съвет изтъква отново, че ангажирането на международната общност е от решаващо значение за успеха на действията срещу изменението на климата. Той призовава всички останали страни по Конвенцията, и по-специално големите икономики, да представят свои собствени амбициозни цели и политики. Той подчертава значението на решителните координирани действия, провеждани посредством активна европейска дипломация по въпросите на климата.
21. ЕС ще следи търговската му политика и сключените от него търговски споразумения да съответстват на неговите амбиции в областта на климата.
22. Европейският съвет очаква международните усилия за опазване на биологичното разнообразие да бъдат активизирани преди 15-ата конференция на страните по Конвенцията за биологичното разнообразие, която ще бъде организирана в Китай през следващата година.

IV. СИГУРНОСТ

23. Европейският съвет категорично осъжда неотдавнашните терористични нападения в Европа. Той изразява най-дълбоките си съболезнования на семействата и близките на жертвите и заявява своята солидарност с гражданите на Австрия, Германия и Франция. Той подчертава колко е важно да се оказва подкрепа на жертвите на терористични актове и да се прилагат изцяло съответните директиви на ЕС. Ние сме единни в борбата срещу радикализацията, тероризма и насилствения екстремизъм. В контекста на тези атаки срещу основните права и свободи ЕС ще отстоява общите ценности, които са в основата на нашите плуралистични общества, и ще продължи решително единните си усилия за тяхната защита. Във връзка с това е важно да се изпълняват изцяло съществуващите решения. Европейският съвет приветства и представянето от Комисията на нова програма на ЕС за борба с тероризма и призовава за продължаване на работата по нея. Той потвърждава отново ролята на координатора на ЕС за борбата с тероризма.

24. Европейският съвет осъжда всички форми на посегателство над свободата на изразяване, свободата на религия или убеждение, в т.ч. антисемитизма, расизма и ксенофобията, и изтъква значението на борбата с подбуждането към омраза и насилие, както и към нетърпимост. Той приветства приемането на декларацията на Съвета относно интегрирането на борбата с антисемитизма във всички области на политиката.
25. Изключително важно е да се предотврати радикализацията и да се предприемат действия спрямо идеологиите, които стоят зад тероризма и насилствения екстремизъм, включително онлайн. Европейският съвет призовава за следното:
- засилване на борбата срещу незаконното съдържание онлайн. Във връзка с това той очаква амбициозно предложение от Комисията за засилване на отговорностите на онлайн платформите съгласно законодателния акт за цифровите услуги;
 - бързо приемане на предложението за предотвратяване на разпространението на терористично съдържание онлайн;
 - действия, гарантиращи, че религиозното образование и обучение са в съответствие с европейските основни права и ценности, и предприемане на действия срещу чуждестранното влияние, оказвано над национални граждански и религиозни организации чрез непрозрачно финансиране;
 - подкрепа за инициативите, които целят по-добро разбиране на разпространението на екстремистки идеологии. Трябва да се засили всеобхватният обмен на научни познания, изследвания и експертен опит в цяла Европа.
26. От съществено значение е правоприлагащите и съдебните органи да могат да упражняват своите законни правомощия както онлайн, така и офлайн за водене на борба с тежката престъпност. Европейският съвет изтъква необходимостта от осъществяване на напредък в работата по съхраняването на данни, необходимо за борба с тежката престъпност, в светлината на най-новата съдебна практика на Съда на Европейския съюз и при пълно зачитане на основните права и свободи.
27. За да се подпомогнат допълнително правоприлагането в целия ЕС и правилното функциониране на Шенгенското пространство, следва съществено да се ускори изпълнението на договорените мерки и да се засилят полицейското и съдебното сътрудничество и координация.

28. Европейският съвет:

- призовава държавите членки да увеличат усилията си за пълноценно използване на европейските бази данни и информационни системи, по-специално във връзка с въвеждането в базите данни на съществени данни за лица, за които отделни държави членки са преценили, че представляват сериозна терористична заплаха или заплаха от насилствен екстремизъм, включително за чуждестранните бойци терористи;
- подчертава колко е важно да се гарантира, че всички лица, които преминават външните граници на Съюза, се проверяват в подходящите бази данни съгласно изискванията на съответното законодателство на ЕС;
- приканва съзаконодателите да разгледат предложението за укрепване на мандата на Европол с оглед на неговото бързо приемане;
- подчертава цялостното значение на полицейското и съдебното сътрудничество във всичките му аспекти.

V. **ВЪНШНИ ОТНОШЕНИЯ**

Отношения ЕС – САЩ

29. След изборите в Съединените щати Европейският съвет проведе обсъждане за отношенията между ЕС и САЩ. Беше изтъкнато значението на едно стабилно стратегическо трансатлантическо партньорство въз основа на общи интереси и споделени ценности. Това е особено важно с оглед на необходимостта да се преодолеят неотложните глобални предизвикателства. ЕС очаква да работи заедно със Съединените щати, по-специално за засилване на глобалните ответни действия в борбата с пандемията от COVID-19, противодействие на изменението на климата, укрепване на икономическото възстановяване, сътрудничество по цифрови и технологични въпроси, укрепване на взаимната търговия, разрешаване на търговски спорове, реформиране на СТО и насърчаване на многостранното сътрудничество, както и на мира и сигурността. Изразяваме готовност да обсъдим общите приоритети с новия президент на САЩ.

Източно Средиземноморие

30. Европейският съвет се върна отново към заключенията си от 1—2 октомври 2020 г. относно въпроса за отношенията на Европейския съюз с Турция предвид положението в Източното Средиземноморие. За съжаление, Турция предприе едностранни действия и провокации и засили реториката си срещу ЕС, държави — членки на ЕС, и европейски лидери. Едностранните и провокативни действия на Турция в Източното Средиземноморие все още продължават, включително в изключителната икономическа зона на Кипър. Европейският съвет отбелязва изтеглянето на кораба Oruç Reis от страна на Турция и настоява за трайно намаляване на напрежението, за да се даде възможност за бързото възобновяване и безпроблемното продължаване на преките проучвателни разговори между Гърция и Турция.
31. Европейският съвет потвърждава отново стратегическия интерес на ЕС от развитието на отношения с Турция, основаващи се на сътрудничество и взаимна изгода. Предложението за положителен план ЕС — Турция остава валидно, ако Турция изяви готовност да утвърждава истинско партньорство със Съюза и неговите държави членки и да разрешава различията чрез диалог и в съответствие с международното право. Един такъв план би могъл да обхваща икономиката и търговията, контактите между хората, диалозите на високо равнище и продължаването на сътрудничеството по въпросите на миграцията. Европейският съвет изтъква колко е важно каналите за комуникация между ЕС и Турция да останат отворени. ЕС ще бъде готов освен това да продължи да предоставя финансова помощ на сирийските бежанци и приемащите общности в Турция и да сътрудничи за отговорното управление на миграционните потоци към всички държави членки и за активизирането на усилията в борбата срещу мрежите за контрабанда на мигранти.
32. Като припомня заключенията на Европейския съвет от 1 и 2 октомври 2020 г., ЕС запазва ангажимента си да защитава интересите си и тези на своите държави членки, както и да поддържа регионалната стабилност. Във връзка с това Европейският съвет:
- приканва Съвета да приеме допълнителни вписвания въз основа на решението си от 11 ноември 2019 г. относно ограничителни мерки с оглед на неразрешените сондажни дейности на Турция в Източното Средиземноморие;

- приканва върховния представител и Комисията да представят доклад за актуалното състояние на политическите, икономическите и търговските отношения между ЕС и Турция, както и за възможните инструменти и начини на действие, включително за разширяването на обхвата на посоченото по-горе решение, които да бъдат разгледани най-късно на заседанието на Европейския съвет през март 2021 г.
- 33. Европейският съвет осъжда едностранните действия на Турция във Вароша и призовава за пълно спазване на резолюции 550 и 789 на Съвета за сигурност на ООН. Европейският съвет подкрепя бързото възобновяване на преговорите под егидата на ООН и остава изцяло ангажиран с цялостното уреждане на въпроса с Кипър, в рамките на законодателството на ООН, съгласно съответните резолюции на Съвета за сигурност на ООН и в съответствие с принципите, върху които е основан ЕС. Той очаква същото от Турция. Европейският съвет изразява съгласие, при възобновяването на преговорите под егидата на генералния секретар на ООН, ЕС да назначи представител към посредническата мисия на ООН.
- 34. Европейският съвет отправя искане към върховния представител да продължи работата си по предложението за многостранна конференция за Източното Средиземноморие.
- 35. ЕС ще се стреми да координира със САЩ въпросите, свързани с Турция и положението в Източното Средиземноморие.

Южно съседство

- 36. Един демократичен, по-стабилен, по-екологосъобразен и по-проспериращ регион на южното съседство е стратегически приоритет за ЕС. Двадесет и пет години след началото на процеса от Барселона ние сме решени да дадем нов тласък, да укрепим и да продължим да развиваме това стратегическо партньорство, изградено върху обща география и история.
- 37. Искаме да се борим съвместно с пандемията от COVID-19, да укрепим издръжливостта на нашите икономики и общества, да запазим нашата колективна сигурност, да се справим с предизвикателството на мобилността и миграцията и да предложим перспективи за младите хора и на двата бряга на Средиземно море.

38. Работата ще се ръководи от стратегическата програма за периода 2019 – 2024 г. и основните принципи на нашата политика за съседство и ще се подпомага от ефективното използване на всички наши инструменти. Ще разработим нова програма за Средиземноморието въз основа на споделени приоритети и акцент върху специфичните реакции на региона и тясно сътрудничество в области като околната среда, свързаността, образованието и културата и природните ресурси. Във връзка с това е от съществено значение да се подсили ролята на гражданското общество.
39. Европейският съвет очаква предстоящото съвместно съобщение на Комисията и върховния представител относно обновено партньорство с южното съседство. Това партньорство следва да се основава на усъвършенстван и интензивен политически диалог из цялото Средиземноморие и да доведе до засилено сътрудничество с цел справяне с общите предизвикателства и възползване от споделените възможности.
40. По-специално във връзка с Либия, Европейският съвет призова всички участници да действат в съответствие с принципите на Берлинския процес. ЕС припомня предложението си да подпомогне либийската брегова охрана чрез обучения и наблюдение, както и чрез предоставяне на оборудване и плавателни съдове, в съответствие с международното право, включително международното хуманитарно право. ЕС призовава за незабавното освобождаване на италианските рибари, задържани от началото на септември без никаква правна процедура.

Островец

41. Европейският съвет изтъква колко е важно да се гарантира ядрената безопасност на беларуската атомна електроцентрала „Островец“ и приканва Комисията да проучи възможни мерки за предотвратяване на вноса на електроенергия за търговски цели от ядрени съоръжения на трети страни, които не отговарят на признатите от ЕС нива на безопасност.

Глобален режим на санкции на ЕС в областта на правата на човека

42. Европейският съвет приветства приемането от Съвета на глобален режим на санкции на ЕС в областта на правата на човека.